

Mevr. Truus Wijsmuller-Meijer

IJmuiden 10-14 mei 1940

Ik kreeg in November 2018 een mailbericht van mevr. Pamela Sturhoofd, film producente van het bedrijf "Special Eyes Film Productions". Zij vertelde mij dat ze een documentairefilm ging maken over het leven van Truus Wijsmuller-Meijer (1896-1978).

Geen familie van de IJmuider sleepvaart Wijsmullers.

Zij deed een beroep op het archief van het Zee-en Havenmuseum om details over de scheepvaartbewegingen en havensituaties te krijgen over de uiterst verwarde periode tussen 10 en 14 mei 1940 in IJmuiden.

Samen met Gerard Dictus en Thijs Zwart ben ik daarin meegegaan en hebben we ons laten meeslepen door de emotionele lading van een bizar en waar gebeurd verhaal.

Truus Wijsmuller heeft enkele duizenden Joodse kinderen uit de handen van de Nazi's weten te houden. Na de Kristallnacht in Duitsland op 10 november 1938 werd het duidelijk dat de Joden door de Nazi's niet meer geduld werden. Zo heeft zij in 1939 een onderhoud aangevraagd met de (toen nog onbekende) Adolf Eichmann in Wenen om een grote groep Joodse kinderen uit de handen van de Nazi's te houden. Eichmann daagde haar uit om binnen enkele dagen 600 Joodse kinderen naar Engeland te vervoeren. Als ze daarin niet zou slagen dan werd de

toestemming ingetrokken. Het is haar gelukt. Truus Wijsmuller, meisjesnaam Meijer, was zelf niet Joods en heeft tijdens de oorlog met deze status veel kunnen bereiken.

Op 10 mei 1940 vielen de Duitsers Nederland binnen. Dit bracht in en rond IJmuiden grote paniek teweeg omdat men weer een neutraliteit situatie zoals tijdens de 1ste wereldoorlog verwachtte. Veel schepen in de haven van Amsterdam liggend zijn versneld richting Engeland vertrokken.

Zo kreeg het stoomschip “Bodegraven” van de K.N.S.M. na lossing in Amsterdam op 12 mei orders om naar IJmuiden te vertrekken en om na passage van de Velserspoorbrug, af te meren achter de “Phrontis” van de Stoomvaart Maatschappij Oceaan, in het talud aan de zuidzijde van het Kanaal (ter hoogte van het z.g. “klaphekkie”).

De “Phrontis”, een vrachtschip die tevens ingericht was om Mekka gangers te vervoeren, kreeg op 13 mei orders om door de Noordersluis te schutten en af te meren aan de toeristensteiger aan het Sluisplein om 900 Duitse krijgsgevangen te embarkeren en naar Engeland te vervoeren.

De “Bodegraven” kreeg opdracht om na de “Phrontis” door de Noordersluis te schutten en om af te meren aan de steiger aan de zuidzijde van het Forteiland, waar het om 08.30 uur werd afgemeerd.

Kapitein Huibrecht Regoort, kreeg van de commandant van IJmuiden, overste Cornelis Hellingman, te horen dat een Engelse demolitieploeg explosieven aan boord zou brengen om daarna zijn schip tussen de pier hoofden als blokschip te laten zinken.

Op 14 mei in de namiddag kreeg Regoort te horen dat niet de “Bodegraven” maar de “Jan Pieterszoon Coen” als blokschip zou worden afgezonken omdat dit schip 20 meter langer was én 17 jaar ouder. Hierop werden de explosieven van boord gehaald en werd de “Bodegraven” door twee sleepboten achterstevoren de Noordersluis in gesleept.

Dit bericht moet Truus Wijsmuller snel bereikt hebben want in korte tijd wist zij 5 bussen te charteren om met o.a. 74 Joodse kinderen uit het Burgerweeshuis, naar IJmuiden te rijden. Dit waren Joodse kinderen die na de Kristallnacht door hun ouders uit voorzorg al naar Nederland waren gestuurd.

Via de Amsterdamseweg langs het Kanaal was er ter hoogte van het Pontplein (in Oud Velsen) een verkeersopstopping.

Het Nederlandse leger had de opdracht om mensen richting IJmuiden tegen te houden omdat het bericht de ronde deed dat Engelse demolitie-ploegen in IJmuiden de sluizen, het Forteiland en de haven installaties zouden opblazen. Veel IJmuidenaren waren al in paniek de duinen in gevlucht. Het was dezelfde middag waarop het desastreus bombardement op Rotterdam plaatsvond. In de panieksfeer op het overvolle Pontplein, ontwaarde Truus Wijsmuller een bekende, de heer M.C. Koning, directeur van de Stoomvaart Maatschappij Nederland.

Door zijn interventie kreeg zij toestemming van overste Cornelis Hellingman, commandant van IJmuiden, om door te rijden, met de boodschap neem er zoveel mee als je kan.

Via de IJmuiderstraatweg arriveerden de 5 bussen bij het Sluisplein waar de kinderen met begeleiders te voet via de Kleine, Zuider en Middensluis, langs het oude ronde havenkantoor naar de noordzijde van de Noordersluis zijn gelopen. Daar aangekomen was het een drukte van belang met vluchtelingen van allerlei rangen en standen voornamelijk veel

Joodse vluchtelingen. Zo zijn de kinderen daar aan boord gekomen.

Kapitein Regoort stond onder grote druk en moet het zwaar gehad hebben. Het land stond op de rand van de capitulatie, er waren en werden magnetische mijnen in en rond de havenmond geparachuteerd. Een dag tevoren was zijn K.N.S.M.-collega, kapitein Haasters met de “van Renselaer”, vol met Joodse vluchtelingen binnen de pieren op een mijn gelopen en aan de grond gezet. Kapitein Haasters overleed hierbij door een hartaanval. Het werd duidelijk dat de “Bodegraven” zo snel als mogelijk moest vertrekken ook omdat de kapitein wist dat de toegang tussen de pieren binnen enkele uren versperd zou worden. Zo vertrok de “Bodegraven” met totaal 261 vluchtelingen, met achterlating van een aantal radenlozen vluchtelingen., om 19.30 uur uit de Noordersluis. Het was het laatste zeeschip wat IJmuiden zou verlaten omdat om 21.00 uur de “Jan Pieterszoon Coen” als blokschip werd afgezonken en de aandrijfwerken van de Noordersluis deuren onklaar werden gemaakt.

Tussen de mijnen door bereikte de “Bodegraven” open zee waar ze werden beschoten door Duitse Stuka jachtvliegtuigen, maar dit heeft geen persoonlijke ongelukken tot gevolg gehad.

Op 14 mei 20.00 uur capituleerde Nederland voor de overmacht van het Duitse offensief. De “Bodegraven” zette koers naar Engeland en zou in juli 1944 haar eind vinden door een Duitse torpedo-aanval voor de kust van Monrovia.

Onder de vluchtelingen aan boord van de “Bodegraven” bevond zich ook een welgestelde Joodse Amsterdamse kunsthandelaar, Jacques Goudstikker met vrouw en kind. In de nacht na het vertrek uit IJmuiden is in de verduisterde oorlogssituatie aan boord, Jacques Goudstikker in het onderruim gevallen en overleden. De ruimen van de

tussendecken lagen nog geopend omdat het schip in eerste instantie als blokschip gebruikt zou worden.

De 60 jaar durende afwikkeling van de erfgenamen met de Nederlandse Staat is een verhaal apart en is beschreven in het boek “Roofkunst”.

Truus Wijsmuller is niet met de kinderen meegegaan. Zij heeft gedurende de oorlogsjaren prominent in het verzet gewerkt.

IJmuiden donderdag 28 maart 2019

De twee filmproducenten van de documentaire over Truus Wijsmuller, Pamela Sturhoofd en Jessica van Tijn, hebben mij gevraagd om een rondleiding door ons museum te krijgen om te zien of er filmbeelden te maken waren die de sfeer van IJmuiden rond 1940 zou kunnen weergeven. Ik heb ze toen laten zien dat die er waren. De maquette van 1955 in de IJmuiden zaal scheelt niet veel van het IJmuiden rond 1940, zeker niet rond de pieren en de sluizen, waar hier de focus op lag. Ze vonden het prachtig en ook met de beelden van de scheepsbrug uit de jaren 50 en de radiokamer uit 1930 kon de nautische sfeer van 1940 herbeleefd worden. Beelden die geen enkel Nederlands museum ze kan bieden!

Pamela Sturhoofd vertelde tevens dat binnenkort een van de “Bodegraven” kinderen naar Nederland zou komen. Het betrof mevrouw Miriam Saphiro nu 84 jaar oud, die uit Israël was overgekomen. Ze was van plan om met mevrouw Saphiro naar de Noordersluis te komen en haar te filmen waar ze op 14 mei 1940 aan boord van de “Bodegraven” is gestapt. Ik antwoordde haar dat het hele sluizencomplex voor buitenstaanders gesloten was maar dat ik dat via mijn relaties wel wilde regelen.

Ik zei haar dat de filmers het moeilijk zouden hebben om de bouw en kranen van de nieuwe sluis niet in beeld te krijgen. Maar het waren professionals.

IJmuiden zaterdag 13 april 2019

Het was een zonnige maar frisse zaterdagmorgen toen we met toestemming van Rijkswaterstaat met mevrouw Saphiro en de hele filmploeg op het Noordersluis plateau stonden. Gerard Dictus en Thijs Zwart hadden al in de bibliotheek het “Bodegraven” archief onder de loep genomen. Zo bleek het dat het schip op 14 mei door twee sleepboten achterstevoren vanaf het Forteiland de Noordersluis werd in gesleept en met stuurboordzijde werd afgemeerd. Het schip lag dus vooraan in de sluis aan de noordzijde. Hier zijn dus alle 262 (Joodse) vluchtelingen, inclusief de 74 joodse kinderen ingestapt. De professionele filmploeg maakte zich gereed en ik vertelde dat ook de overkapping over de reserve deurkas van het buitenhoofd er in 1940 nog niet was.

Er werd mij gevraagd om mevrouw Saphiro aan te wijzen hoe e.e.a. 79 jaar geleden plaatsgevonden zou kunnen hebben. Ik gaf haar een arm en zo liepen we samen op het plateau te praten. De filmers vroegen me om zo door te gaan, want dit stond eigenlijk niet in het script.

Ze vertelde mij dat ze toen nog maar 5 jaar was, dat ze nog wist dat ze een hoge trap op moest om aan boord te komen. Dat ze zeekaak te eten kreeg wat ze niet kon stuk bijten (bakker Bais bakte dit vroeger ook in IJmuiden). Daarna kreeg ze wat rijst van de bemanning. Ze moesten in het koude en donkere scheepsruim verblijven voor de luchtaanvallen. Haar zusje, 5 jaar ouder, heeft toen nog een jas om haar heen gelegd voor de kou.

Ook vertelde ze dat ze zich nog het gegier kon herinneren van de Duitse Stuka jachtvliegtuigen die het schip, buiten de pieren gekomen, heeft aangevallen. En zo bereikten ze op 20 mei de Engelse havenstad Liverpool. Ik vond het heel aangrijpend om zo deelgenoot te worden van haar persoonlijke herinneringen en gevoelens uit die hectische tijd.

In de bibliotheek kan je lezen dat het in IJmuiden schrijnende toestanden waren. Het was bij de Noordersluis druk en een gedrang van jewelste om aan boord te komen, maar In de Vissershaven en Haringhaven moet dat nóg erger zijn geweest. Autosleutels werden aan omstanders gegeven, als men maar aan boord van een vissersvaartuig kon komen. Overvol vertrok men voor het naderend onheil vanuit land naar een onzekere en gevaarlijke overtocht naar Engeland. Een aantal vluchtelingen die niet meegenomen konden worden hebben ter plaatse zelfmoord gepleegd.

In het IJmuiden van 14 mei 1940 heerste rond de havens het beeld van onmacht, onzekerheid, paniek en persoonlijke drama's.

Een taak van ons museum om dit voor de huidige en komende generaties te bewaren. Onze bibliotheek mét de lokale kennis van Gerard en Thijs is ook hier van grote waarde gebleken.

IJmuiden zaterdag 18 mei.

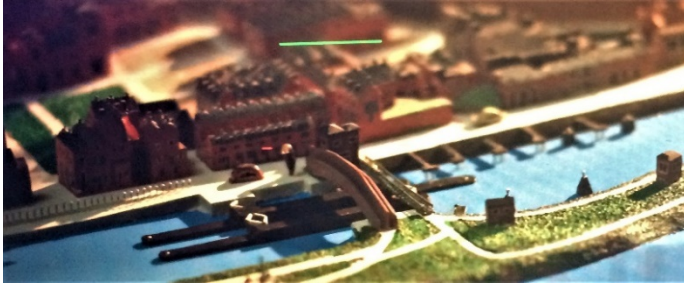

Op deze dag zou de filmploeg opnames in het museum komen maken. Na de koffie zijn we naar de IJmuidenzaal gegaan. Ik had al met Alex van Son en Klaas Furman gekeken of het eenvoudig was om de plastic kap eraf te halen. Dat ging niet zonder schade te maken. De professionele filmers zijn er toen met zwarte schermen en lamp

opstellingen in geslaagd om de reflectie van de plastic kap te elimineren.

Maar...met de lampen erop leken we wel forensische rechercheurs, het was een en al vingerafdruk en een laagje stof.

Gerard Dictus is met een doek en Glassex begonnen, maar we hadden de lange armen van een van de cameralieden (2.10 m.) nodig om overal bij te kunnen.

Zo hebben de cameralieden de looproute van de kinderen vanaf het Sluisplein naar de Noordersluis, mooi en scherp in beeld kunnen brengen.

Vervolgens zijn we naar de scheepsbrug gegaan. Ik heb ze verteld dat het roer, het magnetisch kompas en de telegraaf vanaf 1920 tot 1960 vrijwel onveranderd is gebleven. De cameraman wilde het kompas laten bewegen zodat het leek of we op zee zaten.

Nadat de koperen kompasketel eraf gehaald was heb ik mijn telefoon erachter bewogen waarna de roos een lichte zee-slingering kreeg.

Voor de communicatie uit die tijd heb ik ze meegenomen naar de radiokamer uit 1930 op de 2de verdieping.

De "Bodegraven" was gebouwd in 1929, dus geeft onze radiokamer een getrouw beeld uit die tijd. De filmers vonden het prachtig. Schoorvoetend vroegen ze of ze er ook in

mochten. Ja, waarom niet, Gerard Dictus haalde de sleutel van de zolderdeur en zo trad ik een ander tijdperk binnen.

De cameraman vroeg of ik in de (stoffige) bureaustoel wilde plaatsnemen en met mijn hand morsesemalen wilde simuleren. Vervolgens moest ik ook een aantal knoppen omdraaien. Terwijl ik dit deed zwaaiden ze met lampen heen en weer om de illusie te wekken dat het schip bewoog. Zo ben ik dan ook nog manueel acteur geweest.

De Marconisten experts Frits van Dillen en Willem Veenis weten nu wie de eigenaar was van die ongediplomeerde hand.

Het was al met al een leuke en interessante ervaring om te zien hoe e.e.a. met film-opnames in zijn werk gaat.

Na de opnamen in het museum is de filmcrew rond de middag aan boord

gegaan van de “Zaandam” van de zeecadetten. Men wilde hierbij, zodra een schip de Noordersluis uitvoert, een filmshot maken van de sluisdeur die werd dichtgetrokken en dan verder naar het westen varende IJmuiden kleiner laten worden als een afscheids-eind shot.

De film komt in februari 2020 uit en wordt op de tv en in de bioscoop vertoond. Ik heb de producenten bij het begin gezegd dat wij mee wilden werken maar dat dat wij als Zee en Havenmuseum in de aftiteling van de film komen te staan en dat we voor de première worden uitgenodigd.

Zo snijdt het mes aan twee kanten, het was leerzaam, interessant en toont het nut én het bevordert de promotie van ons Zee/en Havenmuseum.

Cor Oudendijk.